

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2003 m. vasario 8 d.

Nr. 27 (6)

Saturday supplement February 8, 2003

No. 27(6)

1939 m. Klaipėdos krašto atplėšimą prisiminus

Endrius Jankus

Draverna, 1253 m. aktuose pavadinta Drivene, yra minima kaip tvirtovė arba sutvirtintas kaimas. Tai mano gimimo vieta, kur praleidau savo vaikystę. Šiandien tuos laikus prisimenu su malonumu ir šypsena. Žinoma, išliko ir skaudžių prisiminimų. Vienas tokių — kai naciai okupavo Klaipėdos kraštą.

Mano tėvas Martynas, patriarcho Martyno Jankaus vyriausias sūnus, atitarnavo kaizerio armijoje aštuonerius metus. 1912 m. jis buvo pašauktas atlikti karo tarnybą statybose batalione, o kai 1914 m. prasidėjo karas, tai tarnyba buvo pratęsta neribotam laikui. Išsiųstas į Rytų frontą, jis statė tiltus per Berzinos upę. Sužeistas gydyti Karaliaučiaus karo ligoninėje. Kai pasveiko, buvo vėl išsiųstas, tik į Vakarų frontą. 1916 m. Somme mūšyje papuolė į prancūzų nelaisvę. Sugrįžo į Bitėnus 1920 m. Tačiau karo laikų sužalojimai vargino tėvą visą likusį amžių.

Jam buvo siūlytos valdiškos tarnybos policijoje ir muitinėje. Tačiau jis jų atsisakė, aiškindamas, kad nenorįs turėti nieko bendra su įvairaus plauko banditais. Pagaliau 1925 m., gavęs pasiūlymą dirbti Karaliaus Vilhelmo kanalo priežiūroje darbu, sutiko. Taip pat kurį laiką vadovavo Priekulės šaulių būriui. Tokiu būdu tėvas, mama, brolis Jurgis ir sesuo Ieva atsidūrė Dravernoje, o aš atsiradau vėliau.

Gyvenome dviejų aukštų mūriniame name prie Dravernos upės tilto, kuris ir dabar dar stovi, bet, žinoma, labai apleistas. 1992 m., man beveik po 50 metų lankantis Lietuvoje, sustojau prie to namo. Vienas jo gyventojas atėjo pasiteirauti, kodėl tas namas mane taip domina. Kai pasakiau, kad aš jame gimęs ir augęs, žmogus nusigando. Galvojau, kad atėjo savininkas savo turto ieškoti. Bet kai pasakiau, kad pastatas priklausė valdžiai, šiek tiek atsigavo. Jis tą karštą vasaros dieną „užfundino“ šaltų sulčių ir pasiūlė man valti, kad galėčiau paskirti po kanalą. O kodėl ne? — pagalvojau. Juk čia buvo mano meškeriojimo ir žūklavimo vieta. Pasiūčiau po kanalą pusvalandį ir pradėjau skęsti prisiminimuose, kurie užplūdo mane, kaip tvana, ir nukėlė į vaikystės dienas...

Dravernos pradžios mokyklą pradėjau lankyti, sulaukęs penkerių metų. Krepšys buvo beveik didesnis už mane. Gana greitai išmokau pažinti raides, delioti skiemenis ir žodžius. Parėjęs namo, tuoj tverdavau už *Keleivio* ir skaitydavau įvairiausių informaciją, kurios kartais visai nesuprasdavau. Dravernos mokykloje daugiausia buvau mokomas vokiškai. Dar ir šiandien prisimenu kai kuriuos mokytojus: lietuvninką Skerį ir Sklerį, vokiečius Grimą ir Wygrančą. Pastarasis buvo gražios išvaizdos, ge-

rai nuaugęs blondinas, tačiau aršus Hitlerio gerbėjas. Mus jis valdė tvirta hitlerininko ranka ir didele rykšte. Nesigailėdavo nei savo jėgų, nei rykštės, nei lietuvių užpakaliuko.

Tikrų vokiečių tada Dravernoje, berods, ir nebuvo. Visi kalbėjo lietuviškai arba lietuvišku-vokišku žargonu. Buvo kuršių, kurie kalbėjo savo, arba daryta lietuvių kalba. Tuo laiku, bendraujamas su jų vaikais, išmokau kuršiškai. Mes, vaikai, tarpusavyje sugyvenome nebologai. Jokios įtampos tada nejaudėme. Bet dravernietis, nors jie turėjo lietuviškas ar kuršiškas pavardes, politiniai įsitikinimai buvo nevienodi, tačiau visiems gerai žinomi. Mokiniai, kurių tėvai simpatizavo vokiečiams, buvo baudžiami švelniau. Aš skųdintis negalėjau, nes ne kartą buvau nuo bausmės atleistas. Turbūt mokytojas vengė turėti kokių nors nemalonių su mano tėvu. O Hitleris tam mokytojų „atsidėjo“ už jo nacistinės ideologijos platinimą, pasiūsdamas jį į Rytų frontą, kur jis ir žuvo. Mes, lietuvininkai, eidami į mokyklą ar iš mokyklos, apsisutumdavome su vaikais, kurie vaidino vokiečius. Kai kada apmėtydavome juos akmenimis arba net į nosį uždroždavome. Tą neapykantą jautė visi — ir vaikai, ir suaugę.

1936 m. padėtis krašte pasitęgė. Buvo panašu, kad to meto jaunimas, gimęs apie 1920 m., visiškai pablūdo. Hitleris jiems atrodė kaip didžiausias išganytojas, nešantis į žemę rojų. Trys Klaipėdos krašto patrioto dukterys iš gretimo kaimo buvo paskelbusios, kad tekės tik už vokiečių. Bet taip ir liko senmergės. Stambus ūkininkas iš Bitėnų buvo atėjęs pas Martyną Jankų pasiskųsti, kad jo dukra sukvailiojo — bendrauja su vokiečiais. Tuomet patriarchas supiršo ją su puikiu lietuviu.

Dravernos krautuvės savininkas žydas, anksčiau gana tankiai užsukdavo į mokyklą pasiguosti mokytojams, kad vaikinai kretia jam įvairius pokštus. (Pvz., nunešė ir paslėpė vandens lovį, stovėjusį prie krautuvės, skirtą gyvuliams girdyti, išmontavo jo laivelio motorą ir išmėtė jo dalis.) Bet tuomet jis ėmė laikytis nuošaliai ir retai jau kada besikūsdavo. Visi jautė vokiečių spaudimą ir baidėsi jų riksmų „prijungti Memelį prie Reicho“.

Pradžios mokyklą baigę, vaikinai ir vyresnio amžiaus jaunuoliai susibūrė į organizaciją „Ordnungs-Dienst“ („Tvarkdariai“). Saugumas tėvui apie tai iš karto pranešė, nes prieš keletą metų buvo kėsintasi į jo gyvybę. Beveik tuo pačiu metu, tarp sukratytų lentų, buvo atrastas pistoletas su pilna apkaba sovinių. Žmonės pradėjo vienas kito bijoti, nes

atsirado visokių skundikų ir šnipelių.

Karštą vasaros vakarą Priekulėje trys vaikinai, švilpaudami vokiečių himną (Deutschland Deutschland über alles), pražygiavo pro policijos nuovadą. Tėvas, ėjęs kitoje gatvės pusėje, užsuko į nuovadą paklausti policininkų, kodėl jie nedaro jokių žygių nacių provokacijoms sustabdyti. Bet nuovados viršininkas tik patraukė pečiais.

Kartą žiemą vakarojant, išgirdome bildesį. Brolis priėjo prie lango ir pamatė žmogų ilgais kailiniais, bėgantį į vartus, kur ten atsisėdo ant snieguoto suolo. Tėvas iš pradžių jo atpažinti negalėjo, bet, išėjęs į lauką, išvydo pasienio policininką. Atsivedęs jį į vidų, pasiūlė kavos, nes buvo labai šaltas vakaras, daug sniego. Tačiau šis besišaipdamas ir nežinodamas, kaip pasiteisinti, išgėręs išėjo. Matyt, buvo atėjęs šnipinėti. Kitą rytą išsiaiškinome, kad policininkas buvo užlipęs ant sienos ir žiūrėjo pro langą, bet paslydęs nukrito.

1938 m. vyko seimelio rinkimai. Buvo pasnigę. Prie įvažiavimo į kaimą Dravernos naciai ant mokyklinio rašomios lentos trikojo pastatė didelį Ernsto Neumanno, Klaipėdos krašto hitlerininkų veikėjo, portretą. Po rinkimų, vokiečiams laimėjus seimelyje daugumą vietų, hitlerininkai Klaipėdoje, Šilutėje ir Pagėgiuose pradėjo užiminėti valdiškas įstaigas ir reikalauti Klaipėdos kraštą prijungti prie Vokietijos.

Atėjo lemtingos 1939 m. kovo mėnesio dienos. Kai užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys nuvyko į Berlyną, tėvas tuojau pareiškė, kad bus parduotas Klaipėdos kraštas. Taip ir atsitiko. Kovo 22 d. radijas pranešė apie Klaipėdos krašto perleidimą Vokietijai. Paskambinęs iš Rusnės vandens kelių viršininkas įsakė, kad tėvas pasilikytų savo poste ir perduotų visą įstaigą su inventoriui vokiečiams, kurie žada atvykti už kelių dienų. Dar prieš pietus pasirodė būrys vaikėzų su savo vadu. Ant rankovių užrišti svastikos raiščiai bylojo, kad jie priklauso organizacijai „Ordnungs-Dienst“. Tėvas matė juos stovinčius lauke prie vartų su nacių vėliava, bet šie į vidų nedrįso užėti. Po kiek laiko tėvas pats išėjo lauk ir paklausė, ko jie nori. Tie, kalbėdami daryta vokiečių kalba, pasakė, jog gavo nurodymą iškelti prie mūsų namo nacių vėliavą. Tėvas jiems leido ją iškabinti, nes ryte trispalvės nebuvo iškęs. Vaikinai ilgai darbavosi prie vėliavos stiebo. Tai virvės jiems susisukdavo, tai vėliava pusiau kėlė į strigdavo. Tėvas viską stebėjo pro raštinės langą, bet atsisakė jaunuoliams padėti, nors daugumą jų ir pažinojo.

Po kiek laiko iš Priekulės atvažiavo du žandarai ir pranešė tėvui, kad tie vaikinai įsikurs raštinėje ir perims vietą valdiškų pastatų bei „saugos“ juos, kad niekas nebūtų sunaikinta. Tokiu būdu ir mes patekome į namų areštą. Po pietų kažkas pastebėjo, kad nacių vėliava iškelta ant lietuviško stiebo. Nors jis ir

Klaipėdos senamiestis.

Pranės Šlutenės nuotrauka.

buvo nublukęs po žiemos, bet aiškiai matomos geltona, žalia ir raudona juostos „gyvatiškai“ suko vėliavos stiebą dangaus link. Vaikėžai taip susirūpino, kad visas jų būrys išbėgo lauk, nepalikdamas nė vieno sargybinio raštinėje. Nuleidę svastiką, jie ėmė svarstyti, kaip nuleisti ir stiebą. O tas buvo gana aukštas ir sunkus. Pagaliau vienas vyresnių ir apskuresnių pareikalavo įrankių, kad galima būtų atsukti varžtus nuo dviejų įleistų į žemę balkių, kurie laikė vėliavos stiebą. Bet tie balkiai irgi buvo nudažyti lietuviškom spalvomis. Stiebą vaikėžai nuleido laimingai, be jokios avarijos, kas man buvo didelė staigmena. Galvojome, kad mažiausiai porą jų gali susižeisti ar net užsimušti. Lietuvišką stiebą nunešė į kiemą, pametė palei dirbtuvės duris ir ėmė ieškoti „neutralaus“ stiebo. Klausė tėvo, ką daryti. Bet jokio patarimo negavę, pasitenkino paėmę ilgą, laivo kabeklį nuo dirbtuvės sienos. Šiaip jis buvo naudojamas pantonų ar sielių stumdymui, kad šie už ko nors neužkliūtų ir neišsirdytų. Žinoma, tas kabeklis buvo daug trumpesnis už tikrąjį stiebą, bet visgi tiko. Jį vaikėžai išpaudė į žemę prie įleistų balkių, o vėliavą viršų prikėlė.

Mūsų radijas buvo salone. Tą dieną visi susirinkę atidžiai klausėmės, ką praneša įvairios stotys. Pagaliau atėjo laikas pailsėti. Jau buvo vėlyvas vakaras, kai tėvas išjungė radiją ir visi nuėjome miegoti. Miegamieji buvo antrame aukšte, bet mūsų sargybiniai, eidami iš raštinės į lauką, atrodė, tyčia trenkdavo namo duris. Ir kiekvienas trenksmas visus pažadindavo. Pagaliau tėvui pritrūko kantrybės. Jis nusileido laiptais žemyn į raštinę ir ten, radęs sargybinius, juos išpeikė. Po to jokių problemų nebuvo, visi laikėsi tyliai.

Kovo 23 d., prieš pietus, keituri Lietuvos pasienio policininkai su šautuvais, granatom ir savo manta pėsti traukė Priekulės geležinkelio stoties link. Kadangi visi jie buvo mums pažįstami, tai atėjo atsisveikinti. Mama išvirė kavos, supjaustė pyragą. Vyrai šiek tiek pasivaišino, pasikalbėjo ir atsisveikinę išėjo. Mūsų „sargybinių“ apie pasienio policininkų apsilankymą pranešė savo vyresniesiems. Jau sutemus, atvyko būrys žandų daryti kratos ir ieškoti ginklų. Tėvas turėjo porą pistoletų ir šautuvą. Vienas jų buvo taip vadinamasis paraboliu. Jo medinis dėklas įsikabinavo į pistoletą buožę ir

Iš šio balkono į Klaipėdos gyventojus kalbėjo Hitleris, kai vokiečiai užėmė miestą.

šaudant reikdavo gerai atsisipirti, kad atatrunka neparmuštų aukštininką. Bet tėvas savo ginklus buvo paslėpęs taip, kad jų nerastų. Žandarai darbavosi keletą valandų: iškratė spintas, lovas, apčiupinėjo patalus. Perėję per visą namą, dirbtuvę, tvartą, pasiūrę tualetus, jie nieko nepesė turėjo išvažiuoti. Hitlerininkų tvarkdariai, vietiniai vaikėžai, liko saugoti mūsų ir valdišką turtą. Hitleris vėliau juos „apdovanojo“ mediniu kryžiumi. Iš Dravernos kaimo buvo paimti 35 vyrų ir vokiečių kariuomenė ir tik vienas jų grįžo. Pora pasiliko Vakarų Vokietijoje, o didžioji dalis žuvo.

Po pietų radijas pranešė, kad Hitleris jau Klaipėdoje. Liudininkai pasakojo, kad, fiureriui važiuojant gatve, kažkoks vyras pradėjo „kasinėtis“ po savo švarku. Prie jo tuojau pripuolė gestapininkai ir surinkinę ištempė iš minios. Buvo kalbama, kad atrado granatą jo švarko kišenėje. Kiti pasakojo, kad, Hitleriui sakant kalbą iš balkono, vėjas nacių vėliavą taip suklostė, kad svastikos nebuvo matyti. Mo-

terėlėms atrodė, kad Hitleris lyg kraujo klane stovėjo.

Vokiečių karo archyvuose aptikti užrašai šitaip aiškina Klaipėdos krašto užėmimą. 1939 m. kovo mėnesio pradžioje J. von Ribbentropas pranešė Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Urbšiui, kad Vokietija nedelsiant reikalauja atskirti Klaipėdos kraštą nuo Lietuvos. Kovo 22 d. Lietuvos valdžia nusileido vokiečių naudai. Tokį greitą sprendimą lėmė žinios, kad Hitleris jau yra netoli Klaipėdos uosto vartų plūduriuojančiam laive ir sustabdė jo vadovaujamą invazijos nėra jokių galimybių. Tuo metu Hitleris baisiai sirgo jūros liga, todėl davė kapitoniui griežtą įsakymą kuo greičiau pasiekti uostą, kad jis galėtų išlipti ant tvirtos žemės. Bet lietuviai apie tai nieko nežinojo.

Po Klaipėdos krašto prijungimo prie Vokietijos, 1939 m. Lietuva turėjo priimti apgyvendinti 12,000 pabėgėlių. Vokiečių kraštą okupavę daliniai priklausė I Rytprūsų korpusui.

Nukelta į 4 psl.

„Atsiveikimas“ — bronzinė skulptūra, kurios sukūrimą finansavo ir Klaipėdai padovanojo Vokietijoje gyvenantys lietuviai, vadinamieji „memelenderiai“. Skulptūra vaizduoja vaiką vedančią moterį su lagaminu rankoje ir simbolizuoja Klaipėdos krašto išsivys, priverstus pasitraukti iš savo namų.

Romualdo Žiubrio (Elta) nuotr.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Ivykių dalyvio prisiminimai iš 1939 m. Klaipėdos. — 1 psl.

Rašyt. Jono Mikelinsko sukaktis. — 2 psl.

Dviejų talentingų menininkų kuryba Čikagoje. — 3 psl.

Konferencija Išeivijos institute Kaune; pianisto A. Žlabio koncertai; dr. A. Pliplo meno paroda. — 4 psl.

Rašytojo tvirtybė

Gausus būrys skaitytojų, rašytojų, literatūros tyrinėtojų pagerbė vieną žinomiausių Lietuvos prozininką, Joną Mikelinską, sulaukusį 80-tojo gimtadienio. Vilniuje, M. Mažvydo bibliotekoje buvo surengta suakutvininko gausių knygų paroda, o Rašytojų klube — jubiliejinis vakaras.

— Jonas Mikelinskas savo gyvenime patyrė viską, ką patiria prievartai nepasiduodantis, tiesiai iš tikrųjų rašytojas — buvo paniekintas, išduotas, išmestas ir darbo, išjuoktas, — kalbėjo poetas Sigitas Geda, turėdamas galvoje suakutvininko patirtas nuoskaudas sovietmečiui.

Išspirtas iš literatūrinio konsultanto kėdės tuometinės Rašytojų sąjungos rūmuose, paskui kelerius metus niekur nespaušdinamas, J. Mikelinskas nemaldavo malonės ir nesilankstė. Atstumtas ir pasmerktas partinės spaudos ir aukštų kompartijos centro komiteto pareigūnų, jis išėdavo į tribūną ir atkakliai ginčydavosi, prisiminė literatūros tyrinėtojas Vytautas Kubilius. J. Mikelinskas tuomet likdavo donkichotiškai vienišas, bet nenusižėmęs, neišsižadėjęs savo kūrybos pašaukimo — sakyti tiesą. Pasak V. Kubiliaus, esminis jo asmenybės pagrindas yra Kanto kategorizacinis imperatyvas: moralės dėsnių yra absoliuti žmogaus egzistencijos būtinybė. Tuometinėje lietuvių literatūroje, regis, tik Juozas Grušas dar taip stipriai buvo pajūtas tą kategorinio imperatyvo galia, nepasiduodančiai politinei prievartai ar komformistiniui pragmatizmui. Beje, suakutvininko vakare Lietuvos Rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sventickas prisiminė, kad būtent su savo bičiuliu dramaturgu J. Grušu jau prieš dvidešimt metų J. Mikelinskas tiksliai, matematiškai apskaičiavo ir išpranašavo Sovietų Sąjungos subyrėjimo metus. Tai, beje, patvirtino ir pats tos „pranašystės“ autorius J. Mikelinskas.

Nuo sovietinės valdžios ir cenzūros jis labiausiai nukentėdavo už savo romanus, apsakas, apsakymus, kuriuose neapsiribodavo pusiau tiesa, neradė taip, kaip reikalaujo komunistinės ideologijos nustatyti prozos normatyvai. Jau J. Mikelinsko pirmosios apsakymų knygos *Senis po laikrodžiu* (1960 m.) veikėjas — kažko susikrimtęs, medituojantis, stovintis šalia tekančio gyvenimo, neturįs nei galimybių, nei noro aktyviai į jį įsiterpti, ką nors nuveikti. 1968 m. pasirodžiusioje apsakų knygoje *Trys dienos, trys naktys* J. Mikelinskas pirmą kartą sovietmečio prozoje teigiamai apibūdino kunigą, aiškinusį, kad tikėjimas yra žmogaus kelias į Absoliutą.

Sukutvininko kūrybą apibūdinęs dr. V. Kubilius toliau taip kalbėjo: „J. Mikelinsko prozoje žmogus iškyla ne kaip baigtinis dydis, o kaip kintantis, nežinomų galimybių projektas. Žmogus, tai nuolatine pastanga tapti žmogumi, būti kitokiam, negu buvai. Tikėjimo troškimas ir permainingas teberuseno išgąsdintoje, pamatu atsigaunančioje visuomenėje, ir būtent tas požeminis lūkestis maitino Mikelinsko kūryboje teisingumo ilgesį, gėrio dvelksmą, nenu-

sižeminimo laikyseną. Žmogaus vertė jau emė priešintis viešpatuojančios santvarkos politiniams kriterijams, o moralumo atmosfera formavo vidinės laisvės erdvę. Žmogui buvo grąžintas dvasinis gyvenimas — tai esminis to meto literatūros pokytis“.

Apžvelgęs romaną *Genys yra margas* (1976), apsakas *Anonimas* (1980), *Laukinė obelis* (1980), kitus J. Mikelinsko geriausius autoanalitinius linkmes prozos kūrinius, dr. V. Kubilius tęsė: „Subtilios psichologinės analizės meistras, klojęs stilistinius pamatus vidiniam monologui, J. Mikelinskas jautėsi pašauktas būti ir istorijos proceso stebėtoju. Žmogus gyvena istoriniame laike, ir tik iš jo veiksmų aiškėja jo vertė, tik byrančios laiko smiltys tampa nepakartojamai spalvingomis pasakojimo ląstelėmis. Tad parašė vienintelį tokios dokumentinės faktūros — Reicho darbo tarnyba — Kūrinį *Už horizonto — laisvė* (1978), tuomet piktai apkaltintą hitlerinės Vokietijos šloviniu. Itin autentiškai šiurop nuotaikų, rusų enkavedistų dialogų persmelktas romanas *Juodųjų eglutės šalis* — vienintelis sovietmečio romanas, parašytas „į stalčių“ 1962–1967 m. ir laukęs cenzūros panaikinimo. „Pirmoji mano stichija yra kaimo gyvenimas, jo žmonės ir rūpestiai“, — sakė J. Mikelinskas 1982 metais. Tad sukūrė dviejų tomų panoraminį epopėjinį romaną *Kur lygūs laukai* (1981–1990), piešdamas Lietuvos kaimo likimą socialinių sistemų žiauriose sąpuoklėse, paliudydamas nenugalimai žemininkiską, lietuvių rašytojo prigimtį.

Literatūros tyrinėtojas dr. V. Kubilius apžvelgė taip pat pastarųjų metų J. Mikelinsko kūrybą ir veiklą, jau nepriklausomos Lietuvos valstybės sąlygomis. Jis iškart apsisprendė kad rašytojo vieta — būti su savo atgimstančia valstybe. J. Mikelinskas rašo atvirą laišką sovietinės Lietuvos saugumo vadovui generolui E. Eismuntui, nuosekliai paneigdamas visus sovietinės santvarkos įteisintus Lietuvos argumentus. Atmeta filosofą Arvydą Juozaičio adoracijas himnų rusų kultūrai esą, be kurios poveikio Lietuva būtų ginti provincinė. Įnirtingai ginčijasi su Tomu Venclova, neigiančiu 1941 m. birželio 23 d. sukilimą, kurį istorikas Edwardas Gudavičius laiko „vieno didingiausių mūsų istorijos momentų“. Komercinės spaudos ir televizijos žurnalistams taip pat kitiems rašytojams tulžingai puolant, šmeikziant ir niekinant Vytautą Landsbergį, J. Mikelinskas išdrįsta pasakyti, kad jis „mūsų istorijoje atsidurs šalia Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos ir pirmųjų Respublikos prezidentų“. J. Mikelinsko plunksnai priklauso viena iš žvalgiausių studijų *Homo sovieticus* ir didelis kontroversijas sukėlusios jo mintys apie holokaustą Lietuvoje, pažymėjo dr. V. Kubilius. O suakutvininko vakaro vedėjas poetas S. Geda, išklausęs V. Kubiliaus kalbą, sakė, kad jeigu sovietmečio glūdimoj būtų buvę dar nors dešimt tokių vyrų kaip Jonas Mikelinskas, intelektualinė atmosfera būtų buvusi visai kita. S. Geda apibūdino suakutvininką kaip jaunos

dvasios žmogų.

O savo žodyje žilagalvis J. Mikelinskas pats prisipažino, jog niekada tiek mažai negalvojęs apie mirtį kaip dabar, jau įkopus į aštuonias dešimtis savo gyvenimo metų. „Mirtis kaip šuo — jei bijai, tai ir griebis už gerkles ar paslėpsni, o jei nebijai — tai ją, tą mirtį, ir prisipratini, — pajuokavo suakutvininkas.

O kad J. Mikelinskas turi dar daug jaunatviškų jėgų rodo ir dvi jo suakutvinių išvakarėse Vilniuje išėjusios naujos knygos — novelių rinkinys *Žmogaus esmė* ir publicistika *Ave, Libertas!*

Sukutvinių proga J. Mikelinską sveikino kolegos rašytojai, Kultūros ministerijos, Vilniaus savivaldybės atstovai, o taip pat jo gimtojo Pasvalio žmonės, jo kūrybos gerbėjai.

Algimantas Antanas
Naujokaitis

Kaip aš pirkau svarbiausią gėrį

Jonas Mikelinskas

Šiandien per rytinę manšką man šovė į galvą Senekos geniali mintis, kad svarbiausias gėris žmogaus gyvenime yra dvasinė pusiausvyra. Ir aš tuojau pat tą puikią mintį nusprendžiau patikrinti praktikoje. Juo labiau, kad žmona, uošvė ir vaikai, kurie galėjo man sutrukdyti ir kurie niekada nesistengė manęs suprasti, jau anksčiau buvo išsidinginę į žaliąjį kaimą.

O nuo ko pradėti? Be abejo, tik nuo fizinio pasirošimo. Todėl skriste nuskrudau, nejausdamas jokios metų naštos ant kumpų, ir maisto produktų parduotuvę, mandagiai pasilabinau ir prašiau butelio kefyro, saldaus sūrelio ir nesaldžios bandelės.

Bandeles rasite duonos skyriuje, — atsainiai mane pamokė jaunute gražuolė ir prieš veidrodėlį pasitaisė ant dailios galvos popierinę karūnelę.

Aš padėkojau už kefyrą ir nejučiuom, bet nepiktybiškai, pabrėždamas paskutinį žodį, paklausiau:

— O kur tasai jūsų duonos skyrius?

— Pasiklauskite akių! —

Rašyt. Joną Mikelinską sveikina jo gimtojo Pasvalio rajono kultūrininkė, apjuosdama suakutvine juosta.

Algimanto Žiziūno nuotrauka.

Rašyt. Jonas Mikelinskas.

Algimanto Žiziūno nuotr.

sėdėjo ir kikeną paaugliai, praleidau tabaką ir alkoholiu atsiduodantį hermafroditą ir pats pasistengiau kuo greičiau iš čia sprukti, idant nepašlytų dvasinė pusiausvyra. To nemalonumo išvengiau, bet, va, čia gatvėje niekaip negalėjau praeiti pro keturias jaunas mamas, kurios buvo išsiri-kiavusios ant viso plataus šaligatvio su savo aukštais vaikų vežimėliais. Pats nepajutau kaip burbtelėjau:

— Mielosios mamytės, gyvenybės davėjos, gal ir vargšai tėveliai užleisite koki kampelį?

— Spek tik susimesti į krūvą, tuojau seniams ir užkliūvi!

— Šuktelėjo pati gražiausia mamytė ir išmetė į priekį patį madingiausią pasaulyje aulinuką.

— Ko jie tik ir nori iš mūsų — jai garsiai pritarė kita gracija su generoliškais lampašais ant grakščiu šlauneliu.

— O ko jie daugiau norės, jeigu nepamokysi, kaip reikia atžalas kariškai — patriotiškai auklėti, — užantspaudavo mano galvos iki kojų balutėlaitę gulbę.

Klausiausi jų intelektualios šnekos ir pats nepajutau, kaip ne vietoje gatvę pertapnojavu. Tučiuojau prisistatė uniformotas žaliukas, glebiai atidavė pagarbą ir paprašė rublio.

— Už ką? — lyg koks vidurio kaimo Jurgis paklausiau.

— O už tą, — atkišo jis man žalsvą popierėlį.

Kai milicijos pareigūnas, nežinia kodėl bailiai apsidairydams, spūdinio tolyn, patėmijau, kad kvitas penkiasdešimčiai kapeikų, o aš jam paklojau apvalų rublį. Bet kur mano neprašulau! Nusispjoviau ir pasukau į Jaunimo sodą, nes iš kažkur atšėlina nekantrus, bet saldus balselis: — Namučio skutame, tėveliuk? — Nei čia skutu, nei čia ką, — pasakiau lyg sau, lyg ir ne visai sau. — Pedinu kaip ir visi žmonės. — Iš karto regėti, kad esate pavyzdingas šeimos maitintojas ir jos galva.

— Kam juos jį nerminat? — išgirdau netoliese balsą. Atsi- grėjau ir išvydau orią mat-

roną su storu cigaru rankoje, — Senas, o, va, to protelio...

— Tai jis mane nervina ir įžeidžia mano patriotinius tarybinio piliečio jausmus, — pasirošiau viską nuodugniai iškloti. — Atsirado mat nomonklatūrinis kadras — mūsų liaudies gaminyne be kokybės ženklo jam nepatinka. Nesuipratęs elementas, Vakarų pakalikas, alkoholis, epochos sąžinė...

— Kas nemylį šunų, tasai nekencia ir žmonių, — filosofikai išspaudė matrona ir grėsmingai sušvytravo deganti cigaru.

— Tamsta man taikot? — išsprūdo kaip kokiam geltonsnapiui.

— Žinoma, ne šuniui.

Pakilau nuo suolo jau įkaitęs ir kartodamas:

— Aš neturiu pasiduoti provokacijai, aš neturiu pasiduoti provokacijai, aš neturiu...

Ir šitaip kartodamas aš ėjau parko taku, mosavau nebaigtu gerti kefyro buteliu ir mirtinai sumindžiojau dangiškos spalvos balandį. Iš visur subėgo, sugriuvo moterys, vaikai, seniai, jaunimas. Vieni šaukė, badė pirštais, kiti krizeno ir šaipėsi, o šunytis globėja sviedė į mane dar degantį cigarą ir sugriaužė:

— Karo kurstytojas!

Visa laimė, kad jos žodžiai nerado visalaidinio pritrimo, o aš iš Jaunimo sodo šiaip taip išsikrapščiau ir ilgai stovėjau ties Šv. Onos bažnyčia. Taip ilgai, kol pradėjo svyruoti jos azūriniai bokštai. Pasukau Rasų kapinių link. Mat kapinės man visuomet atstato pašlijusią dvasinę harmoniją, kadangi labai aiškiai pamatau, kur prasideda ir baigiasi žmogaus ir epochos dvasinė pusiausvyra.

Nuėjau, vaikštinėjau, žiūrėjau, aplankiau daugelio garsių žmonių amžino poilsio vietas ir lyg atlego širdis. Tačiau, kai išvydau nedidelį vaikišką kapelį, meniškai apdėtą tuščiais vengriško vermuto buteliais, taip suspaudė krūtine, jog pritrūkau oro ir čia. Todėl pabėgau iš kapinių ir be jokio tikslo ilgai baciausiu po kažkokį išknaistotą, sumautą miškelį. Sutemo. Iš krūmokšnio išlindo pilnas mėnulio veidas ir be jokių ceremonijų brovėsi į mano dvasinį pasaulį. Saugodamas savo individualybę, sprukau toliau į miestą. Kiaušinu po pilies kalną ir dūmoju — kodėl tie naujieji neoniniai žibintai, panašūs į ledo ritulinių lazdas, negali užsidegti. Ruksis ruksis, bet nenušvinta. Links-miau, šviesiau būtu, jeigu užsidegtų. Gal ir per ilgai galvoju, nes iš kažkur atšėlina nekantrus, bet saldus balselis: — Namučio skutame, tėveliuk?

— Nei čia skutu, nei čia ką, — pasakiau lyg sau, lyg ir ne visai sau. — Pedinu kaip ir visi žmonės. — Iš karto regėti, kad esate pavyzdingas šeimos maitintojas ir jos galva.

— Aš jau buvau girdėjęs apie tokius pirkinius, todėl daug nemurdamas ir neišsiskindėdamas, išsiėmiau pinigine ir linksmai pasakiau: — Aš į savo rankas paimu svarbiausią gėrį — dvasinę pusiausvyrą.

Už labai tikslių apibūdinimų atiduodame abu gabalus už devyniolika frankų, — didžiavasiškai nusileido jis. Aš sumokėjau pinigų, padėkojau ir patraukiau namų link. Tačiau ant Vilnelės tilto sustojau ir... abu gabalus švystelėjau į vandenį.

— Nėra durnių!

Atsipeikėjau tik savo kambaryje: „O jeigu ten buvo ne plytgaliai?“

Per visą mielą naktelę prasi-varciau lovoje su tom pačiom akim, o vis tik praštyti, aš vel iškiūtinau ieškoti dvasinės pusiausvyros, svarbiausio gėrio žmogaus gyvenimą.

— Ačiū už komplimentą, bet aš dar vis nesusigaudau, kam turiu būti dėkingas už prasmingai prasidėjusį vakarą.

— Ir nereikia, tėveliui, susigaudyti. Daug norėsit, mažą turėsit. O geriau pasakykite, ar mylite mūsų didvyriškąją liaudį ir jos genialiąją kūrybą — folklorą?

— O taip, o šimtą kartų taip! — aš net stabtelėjau, sukaustytas dvasinio pakilimo. — Kai kurios liaudies dainos mane į dausas nuskraidina, pavyzdžiui, „Saulė virė, saulė virė, mėnesėlis kepė...“

— O paskui sunku esti žeme bėginti? Ar ne, tėveliuk?

— Atspėjai, berniuk, — pasakiau ir po minutės susizgriebau, kad jis ne vienas. — Berniukai... Ne tik bėginti, bet ir šlinitėti.

— Aš atspėjau, o dabar ir tu, tėveliuk, pamėgink apibūdinti, kas čia per folkloras? — pasakė tasai, kuris patamsy už abu šnekojo, ir įdavė man į rankas kažkokius du sunkius daiktus, suvyniotus į spalvotą popierių ir perrištus rausvu šilkinu kaspinu. — Po dešėtką frankų už gabalą. Prašom naudotis proga.

Aš jau buvau girdėjęs apie tokius pirkinius, todėl daug nemurdamas ir neišsiskindėdamas, išsiėmiau pinigine ir linksmai pasakiau: — Aš į savo rankas paimu svarbiausią gėrį — dvasinę pusiausvyrą.

Už labai tikslių apibūdinimų atiduodame abu gabalus už devyniolika frankų, — didžiavasiškai nusileido jis. Aš sumokėjau pinigų, padėkojau ir patraukiau namų link. Tačiau ant Vilnelės tilto sustojau ir... abu gabalus švystelėjau į vandenį.

— Nėra durnių!

Atsipeikėjau tik savo kambaryje: „O jeigu ten buvo ne plytgaliai?“

Per visą mielą naktelę prasi-varciau lovoje su tom pačiom akim, o vis tik praštyti, aš vel iškiūtinau ieškoti dvasinės pusiausvyros, svarbiausio gėrio žmogaus gyvenimą.

Apie autorių

Jonas Mikelinskas, vyresnės kartos vilnietis prozininkas, pagarsėjo apsakymų, apsakų knygomis, romanais. Jis vis neįtikdavo sovietiniams rašytojų ir jų knygų prižiūrėtojams. Už 1969 m. pro cenzūrą prasmukusią apsakų knygą *Trys dienos ir trys naktys*, romaną *Genys yra margas* (1976 m.) buvo smarkiai baramas, apšauktas tarybinės tikrovės juodintoju.

Tais laikais J. Mikelinskas parašė nemažai apsakymų, miniatiūrų, kurių nė iš tolo neįsivaizdavo nei laikraščiu redakcijos, nei leidyklos. Rašytojo stalčiuose susikaupė pluoštas tokių rankraščių. Dalis jų išspausdinta dabartinėje Lietuvos kultūrinėje spaudoje, dalis dar tebeguli.

Draugo šeštadieniniame priedui J. Mikelinskas pasiūlė kelis, anais laikais rašytus ir niekur kitur nespausdintus, tuometinei spaudai nepriimtinius kuromis. Juose atspindi žmogaus pažeminimą, atšaurus tarpusavio santykius, baimes, įtarumo privitinkus aplinka, o kartu ir šviesulius toje tamsos karalystėje.

A. N.

Poetas Kazys ir Kazimieras Bradūnas su rašyt. J. Mikelinsku (dešinėje) susitiko Vilniuje.

Elitos nuotrauka.

Leonardas Gutasukas

ROŽINIS — IEVAI MARIJAI

Ak verkit žmonės
raudokit žvėrys
maži vaikeliai priverkė jūras

Ašarų rožės
dyglius išskleidė
žiedais pražydę baltos bažnyčios

Ir vieną tylią
žvaigždėtą naktį
mes susitiksim kalnuos Libano

Libano kalnas
gryno sidabro
jisai nesena ir nerūdija

Kur kraujas krito
šviesa sutviesko
kruvinas takas veda į dangų

Skaistus kaip stiklas
Viešpaties veidas
nukranta žemėn gedulo skaros

Žodžiai rūdija
žvaigždės rūdija
tik nerūdija Aukštybių Rožė

Žvaigždė Betliejaus
kelrode sielų
žydek per amžius kryžiaus viršūnė

Liks tuščios knygos
neprirašytos
nes vieną knygą Dievas parašė

Knygą kaip dangų
auksinės raidės
poeto triušas paika tuštybė

Visa tuštybė
tik mažulėlių
meilė nevysta ar nemirtinga

Patiems mažiausiems
tarp išrinktųjų
bus padalintas dangus kaip duona

Išnyks pasauliai
ir pranašystės
tik Dievo meilė išters per amžius

Dar prieš gimimą
ji sielų buvo
kūno nebuvo bet meilė buvo

Dangaus nebuvo
meilė švytėjo
virš vandenų ir skaistus žibintas

Dovydas žudė
kaip žudo liūtas
betgi ne liūtas rojus žadetas

Subrendo grūdas
derlius prinoko
sugrįžta žemėn sielų pjovėjas

Tad nemurmėkim
nepiktžodžiaukim
tebus laukimas neišsakytas

Sielvarto žemėj
poetai gimsta
tarsi laukinių eršėčių krūmai

Jų neišraus
neiškaposi
jie ir sudeginti žydi prieš žarą

Čia svetimšaliui
sunku atskirti
poeto žodį nuo rožės spyglio

Ir davė vardą
Rosa canina
o dagio vardas Carduus crispus

Baugus bėgimas
tarsi skridimas
žaizdotom kojom neliečiant žemės

Sielvarto žemėj
kryželių šaknys
nukirstas kryžius tyliai atauga

Iš knygos Betliejus. 1996

Leonardas Gutasukas. „Loreta“. Drobė, aliejus.

KAS BUS, MOČIUTE,
KAS BUS?

Nejaugi pelenuos nelieka medžio
Smulkių ląstelių — tik pilki sapnai?
O medis kaip giesmė prapuola skradžiai —
Gal ten, aukštai, — jo amžini namai?

Padėjau pelenus, bet medis neišdygo —
Juos mikiolos žolės paslėpė staiga.
O aš būdėjau ligi pat Velykų,
Kol iš širdies išaugo žydinti šaka...

Portretas, Vilnius, 1988

Leonardas Gutasukas. Iš knygos Paukščių takas.

Leonardas Gutasukas. „Samaritė“. Drobė, aliejus.

davimas kūrybai negali neimponuoti", tvirtina Tadas. Jis miesto vaikas, visada matė ir mylėjo gamtą, bet nesirėmė ja kūryboje. Čia didesnė reikšmė turėjo įsisamoninta kultūros atmintis. Pastebimas susidomėjimas primityviomis kultūromis, meno sakrališkumu ir dvasingumu. Kultūros atmintis jam tampa labai svarbiu įkvėpimo šaltiniu. Pietų Ame-

rikos ir Afrikos mene įamžintos monumentalios žmogaus figūros — stulpai — totemai, Egipto sakrališkų skulptūrų statika, lietuviškų koplytstulpių struktūra, augdama aukštyn, lengvėjanti ir tarsi išreiškianti į dangų kylančios sielos dinamiką, o taip pat tėvo tapyba — tai dvasinė terpė, kuri subrandina dailininko mąstymą. Taip menotyro dr. Nijolė Tumenienė mus supažindina su dar nematytu, jaunu dailininku Tadu Gutasuku, kuris pats dalyvaus parodos atidaryme.

Puikūs dailininkų Leonardo ir Tado Gutasukų katalogai, parengti Tado, atkeliauja kartu su parodos eksponatais. Tai vertingi, įdomūs meno leidiniai, kuriuos bus galima įsigyti. Šventiniame renginyje, kurį ruošia Čiurlionio galerijos vadovybė, Lituanistikos tyrimo ir studijų centras bei Lietuvos konsulas Čikagoje, bus sveikinimai, skambės poezija, muzika. Kviečiami visi.

Parengė
Laima Krivickienė

Kai kūrybos laužas liepsnoja

Dailininkai Leonardas (iš kairės) ir Tadas Gutasukai. Eltos nuotr.

2003-ieji metai žymimi didžiojo Lietuvos kunigaikščio Mindaugo karūnavimo Lietuvos karaliumi ženklu, o kasmetė tradicija kiekvienais metais M. K. Čiurlionio galerijoje ruošti Vasario 16-ajai, Lietuvos nepriklausomybės datai paminėti parodą, šiemet šventes apjungia į vieną, ir vasario 15-ąją, šeštadienį, 6 val. v., kviečia į žymaus lietuvių menininko — rašytojo — dailininko Leonardo Gutasuko bei jo sūnaus Tado — dailininko, skulptoriaus, kūrybos parodos atidarymą.

Leonardas Gutasukas, vienas žinomiausių vardų ne tik Lietuvos, bet ir Europos meno pasaulyje. Jo darbus yra įsigijusios meno galerijos ir mu-

ziejai, jų atrasi privačiose kolekcijose JAV, Italijoje, Izraelio, Japonijoje, Kanadoje, Brazilijoje, Estijoje, Latvijoje, Vokietijoje ir kitur. Rašytojas — dailininkas viename asmenyje, 1998 metais pakvietęs į jubiliejinę, retrospektyvinę parodą „Vartų“ galerijoje, tada atvirai prisipažino daug visko išmėginęs per 40 kūrybos metų. 2001-ųjų metų Nacionalinės premijos laureatas, 1995-aisiais Stasio Šimkaus I premija jam suteikta už eilės N. Sinkevičiūtės spalvotam ciklui, 1990 Rašytojų sąjungos premija už romano „Vilko dantų karoliai“ pirmąją knygą, 1981 m. paskirta valstybinė premija. Parodose dalyvauja nuo 1965 m., pirmąją poezijos

knygą „Ištrūko mano žirgai“, „Vagos“ leidykla išleido 1961, vaikams skirtą „Du žvirbliai — 1969 m., „Vilko dantų karoliai“ romano pirmoji knyga skaitytojų pasiekė 1990 metais, — trečioji 1997-ais. Tai trumpuotės žinutės iš pačios pradžios kūrybinio kelio, vis pasipildančio naujais įvykiais, nuostabiais pasiekimais ir atsisakymais.

Kūrybos apimtis labai plati: tapyba — garsėjanti didžiais ciklais, memorialiniais kūrniais, akvarelė, grafika, piešiniai, objektai. Dailėtyrininkė Nijolė Adomonytė akcentuoja, kad daugelis dailininko kūrinių sukurti altorinio paveikslų principu, kai žvilgsnis sutelkiamas į centrą, iš kur sklinda šviesos srautas. L. Gutasukas pratina mūsų žvilgsnį prie paprasto ir tyro sudėtingumo, prie harmonijos ir sielos atverties, kur nieko nėra baigtinio, o tik begalinisėjimas į šviesą. Jo paveiksluose susipina kelių kultūrinių tradicijų simboliai. Kranta į akis religinės dailės mėgstami motyvai ir jų dermė su egiptietiškos „Mirusiųjų knygos“ kompozicijos principais bei metaforomis, taip pat pagoniškais lietuvių ženklais. Jis siekia gražinti tapybai naujaisiais laikais prarastą sakrališkumą. „Tad kur yra šio tapytojo kūryba moderniosios lietuvių tapybos žemėlapyje? — Klausia Alfonsas Andriuskevicius ir pats atsako: — Ogi ten, kur susikerta istorija ir amžinybė, etnosas ir žmonija, fizika ir metafizika, ir jo paveiksluose ši keliaguba sankirta yra išreikšta aki-

vaizdžiau, nuoširdžiau ir prasčiau, nei daugelio. O būtent šito mes jau esam pasiilę po XX a. kultūros komplikotųjų kaip tyro, vėsiaus ir spindinčio ledo kalno“.

Vaikams Leonardas Gutasukas yra parašęs ir savais piešiniais išpuošęs dešimtis knygų — labai savitų, išskiriančių, vaikų, o ir suaugusiųjų, labai mėgstamų. Gal dėl to, kad pats rašo, pats paišo, knyga visada yra vientisas kūrinys. Šitaip poetiškai, pasitelkiant tūkstantmetę tautos išmintį, kūrėjo fantaziją, šnekama apie esmingiausius būties dalykus, gamtos ir žmogaus gyvenimo ritmą. L. Gutasukas yra menininkas kiekvienu teptuko brūkštelėjimu, teksto eilute. Autorius moka užmegzti intymų ryšių su mažaisiais skaitytojais, o jo „Vilko dantų karoliai“ traukia visų dėmesį. „Arba tapau mėnesių mėnesius iki ausų išsiterliojęs, arba išsipačius ir savame kampe užsidaręs rašau. Ten yra toks altorėlis su Untės Martinaičio nuotrauka, ikonomis, kitais man bran-

giais dalykais. Rašau ir rašau. Esu parašęs „Vilko dantų karoliai“ rankraštį jau septynioms knygoms. Kartais man atrodo, kad tik tie „Vilko dantų karoliai“ ir liks nuo manęs...“

Tadas Gutasukas, išaugęs lietuvių menininko — rašytojo ir dailininko — Leonardo Gutasuko šeimoje, paveldėjo universalų meno prigimties jausmą. Jį vienodai traukia ir spalvinga tapyba, ir skulptūros apimčių kalba, realaus vaizdo sąsajos, ir abstrakto psichologinio poveikio. Skulptūroje jis gali sėkmingai žaisti įspūdinga minimalistine dizaineriška forma objektų kūryboje. Universalu Tado kūrybos raiška įvairiose dailės srityse rodo jį esant mūsų amžiaus dailininku, kuriam materija erdvėje — beribė. „Iš tėvo nieko nenorėjau pasiimti, bet tai neįmanoma“, prisipažįsta Tadas, kuris būdamas ketverių metų, keldavosi anksti, sėsdavo prie stalo ir sakydavo: „Man laikas padirbėti“. Taip abu su broliu Simonu, irgi dailininku, augo piešdami. „Tokia tėvo asmenybė, toks jo atsi-

Tadas Gutasukas. „Caraqatutaba“.

Eltos nuotr.

Apie išeivijos ir krašto santykius

Konferencijon susirinko daug klausytojų — bendras salės vaizdas Lietuvių išeivijos institute. Alvydo Vaitkevičiaus nuotrauka.

Jau tampa tradicija kiekvienų metų rudenį Lietuvių išeivijos institute Kaune rengiamos konferencijos. Praėjusiais metais vyko didelė tarptautinė konferencija „Emigracijos pradžios ir pabaigos: gyvenimas be sienų šiuolaikiniame pasaulyje“, kurioje dalyvavo ne tik Lietuvos, bet ir Europos bei Amerikos mokslininkai. Institute nuolat rengiamos knygos, sutiktuose seminarai, skirti lietuvių išeivijos literatūros, teatro, istorijos problematikai. Siekiame, kad Išeivijos institutas taptų ne tik akademinės bendruomenės, bet ir kauniečių traukos centru.

Šiais metais konferencijai pasirinkta labiau specifinė, bei aktuali tema — „Lietuvių išeivijos ir okupuotos Lietuvos ryšiai 1945–1990 m.“ Pastaraisiais metais šia tema domisi istorikai tiek išeivijoje, tiek ir Lietuvoje, mokslo leidiniuose yra paskelbtas ne vienas įdomus, atskleidžiantis naujus faktus straipsnis. Pernai spalio 17–18 d. vykusioje konferencijoje dalyvavo šešiolika pranešėjų iš Lietuvos, taip pat ir lietuvių išeivijos atstovai iš JAV bei Didžiosios Britanijos. Dr. Arvydas Anušauskas ir dr. Remigijus Mišūnas skaitė pranešimus apie „geležinės uždangos“ fenome-

ną ir informacijos vietą išeivijos ir Lietuvos santykiuose. Liūtas Mockūnas ir dr. Daiva Dapkutė apie įvairius lietuvių išeivijos ir okupuoto krašto santykių raidos etapus. Istorikai doktorantai Ilona Bučinskytė, Giedrius Janušas, dr. Juozas Banionis apžvelgė išeivijos ir krašto santykių problemą ateitininkų spaudoje, V. Rasteno ir K. Drungos požiūrių įtaką ryšių su Lietuva formavimuisi, Lietuvos laisvės bylai Vakaruose XX a. septintajame dešimtmetyje. Literatūriniai konferencijos pranešimai sukosi apie išeivijos ir sovietmečio literatūros bei kritikos santykius, apie kuriuos

kalbėjo dr. Ramutis Karmaličius ir šių eilučių autorė.

Antroji konferencijos diena pasižymėjo pranešimų temų įvairove. Dr. Milda Danytė savo pranešime analizavo komunistinės propagandos priežastis Kanados lietuvių tarpe II pasaulinio karo metais, magistrantė Daiva Simanavičiūtė kalbėjo apie lietuvių repatriaciją iš Vokietijos DP stovyklų, monsinjoras Vytautas Kazlauskas gvildeno žmogaus bei tautų teisių gynimo temą Vatikano radijo lietuviškose laidose, o dr. Daiva Kuzmickaitė tėvynės ir egzodo problematiką MMNP Vargdienių seserų veikloje sovietinės okupacijos metais. Baigiamasis konferencijos posėdis buvo mažiau akademinis. Kazys Almenas prisiminė pirmąsias savo keliones į Lietuvą, jis perskaitė kelias intriguojančias ir literatūriškai patrauklias savo to meto dienoraščių ištraukas. Juras Alkis, buvęs ilgametis Didžiosios Britanijos

lietuvių sąjungos pirmininkas, apžvelgė Didžiosios Britanijos lietuvių santykių su Lietuva raidą. Asta Petraitytė komentavo ir pristatė A. Šalčiaus sovietinėje Lietuvoje sukurta filmą „Apkasų gėlė“, kuris buvo parodytas konferencijos dalyviams. Konferenciją baigė apibendrinančioji diskusija, kurią vedė prof. Egidijus Aleksandravičius.

Išeivijos instituto surengta konferencija sulaukė didelio susidomėjimo. Abi dienas pranešimų klausėsi apie 50–60 klausytojų. Konferencijoje lankėsi gausus būrys išeivijos atstovų, konferencijos neaplenkė universiteto studentai bei kauniečiai. Po kai kurių pranešimų kilę karštos diskusijos įrodė, kad išeivijos ir Lietuvos bendravimas iki šių dienų yra aktuali tema, dar tebe laukianti išsamių tyrimų. Konferencijos pranešimus tikimės išleisti atskiru leidiniu.

Dalia Kuizininė

Liūtas Mockūnas (kairėje) skaito pranešimą konferencijoje. Sėdi Išeivijos instituto darbuotoja dr. Daiva Dapkutė ir instituto direktorius prof. Egidijus Aleksandravičius.

Klaipėdos atplėšimą prisiminus

Atkelta iš 1 psl.

Toliau taip kalbama apie prūsų-lietuvių pulkus: 1945 m. Klaipėdos regionas ir didžioji dalis Rytų Prūsijos buvo vadinama Mažąja Lietuva, nes didžiausias nuosimtis gyventojų, ypač kaimuose buvo lietuviškos kilmės. Daugelis prūsų-lietuvių tarnavo prūsų-vokiečių kariuomenėje ir dalyvavo įvairiose Prūsijos karuose. Vienas žymiausių prūsų-lietuvių dalinių iš Napoleono laikų buvo 11 pėstininkų pulkas, įkurtas 1655 m. ir pavaldintas karaliaus Friedricho Didžiojo vardu, ir XII prūsų-lietuvių dragūnų pulkas. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą nemažai prūsų-lietuvių pėstininkų pulkų buvo įkurdinti įvairiose Mažosios Lietuvos vietose — Klaipėdoje ir Tilžėje stovėjo XLI pulkas, Karaliaučiuje ir Piliavoje — XLIII, Goldapėje — XLIV, Stalupėnuose ir Įsrutyje — XLV, o Tilžėje dar ir I prūsų-lietuvių dragūnų pulkas.

Maždaug po savaitės „sargyba“ iš mūsų namų dingo ir atrodė, kad hitlerininkų įkarš-

tis praėjo. Gyvenimas vėl ėmė riedėti sena vaga. Tik vaikėzų šauksmai su pakelta ranka mums priminė, kad viskas pasikeitė. Netrukus atvyko vokiečių delegacija iš Rusnės vandens kelių būstinės. Patikrino knygas, apžiūrėjo visus pastatus — dirbtuvę, namą ir kiemą sukrautą medžiaga, skirtą įvairiems darbams. Išvažiavome pareiškė, kad tėvas atleistas iš pareigų ir sušuko „Heil Hitler“. Tėvas nusisukęs tik pamojė ranka ir žemę ir grįžo iš prielaukos atgal į raštinę.

Tėvui atsistatydinimas nebuvo didelė staigmena. Mes į dėžes jau buvome sukrėvę indus, rūbus, patalynę ir kitus daiktus, karves, kiaules ir vištas pardavėme. Aš savo baldžius atidaviau vienam draugui, kates ir šunis — kitam. Balandžio mėnesį, atplaukus laivui, viską į jį suėmėme ir išplaukėme Bitėnų link. Tėvas su motorlaiviu „Viltis“ išplaukė vienas.

Apsigyvenome Jankų sodyboje — žaliame namuke, kur buvo įsikūrusi pasienio poli-

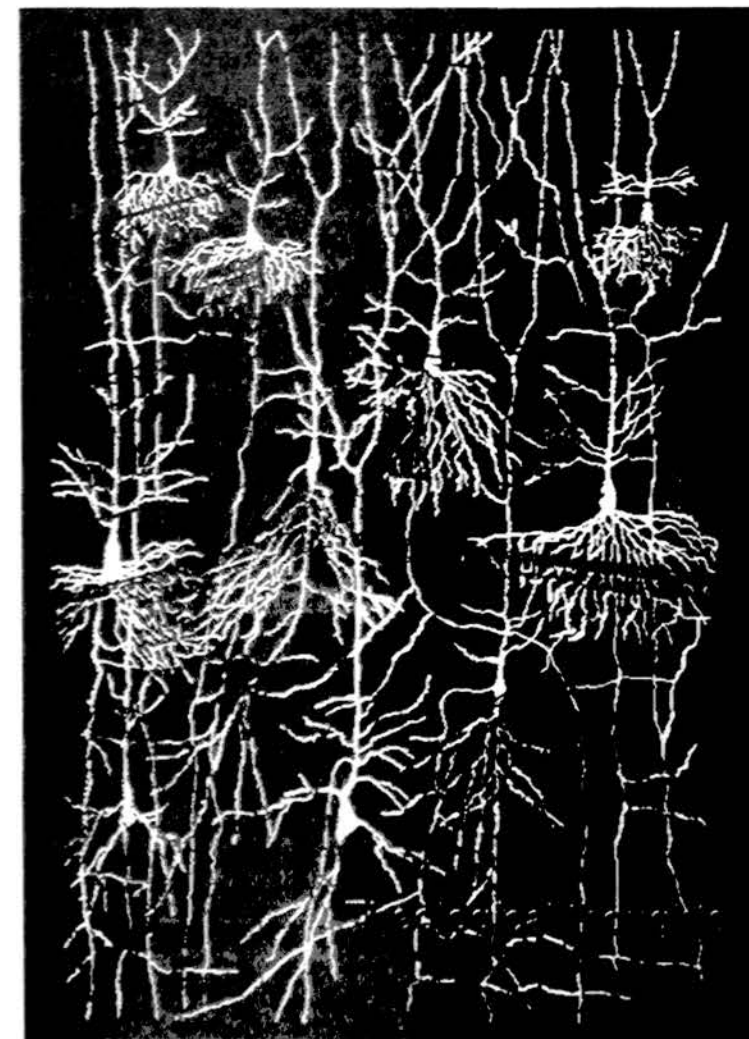
jos būstinė. Prieš keletą savaičių policininkai ją buvo apėję ir išsikraustę į Lietuvą, ties Smalininkais. Teta Elzė ir dėdė Kristupas pasakojo, kad tą dieną, kai vokiečiai okupavo Klaipėdos kraštą, iš Pagėgių atvyko Lietuvos kariuomenės sunkvežimis paimti patriarcho Martyno Jankaus. Įsodino jį prie vairuotojo ir išvežė Lietuvos link. Be to, kai sutemo, užrišo jam juodą skarelę palei smakrą, kad dengtų jo barzdą. Vaziavo vakare, kai vyresnieji vokiečių pasieniečiai, kurie galejo patriarchą atpažinti, jau buvo baigę darbą ir grįžę į namus. Naujai atvykę vokiečių pasieniečiai M. Jankaus nepažinojo, ir jis be kliūčių kirtu sieną. Nors mano senelis tuomet turėjo 80 metų, gestapas jį būtų negailėstingai pribagęs. Vokiečiai buvo jo atvažiavę ieškoti į namus, bet jau nerado. Elzė ir Kristupas, likę Bitėnuose ūkininkauti, laukė per radiją sutarto ženklų, pranešančio, kad M. Jankus sėkmingai pasiekė Kauną. O tas ženklas buvo daina „Tykiai tykiai Nemunėlis teka“. Visi šokome iš džiaugsmo, išgirdę tą Kauno radiofono transliuojamą dainą, kuri buvo kartojama visą naktį ir kitą dieną.

Tėvas padėjo Elzei ir Kristupui ūkininkauti, nes vienas bernas tuojau pat pabėgo į Lietuvą, o kitas perėjo sieną veliau. Tėvas irgi išvažiavo ir nebegrįžo. Jis nuvyko į Kauną, aplankė savo tėvą Martyną ir seserį Edę. Vėliau nuėjo į Vandens kelių būstinę ir buvo paskirtas Jurbarko rajono viršininku. Po kurio laiko ir mums buvo išrūpinti dokumentai kelionei į Lietuvą.

Vieną dieną atvažiavo iš Jurbarko sunkvežimis. Susikrovę visą mantą, mes pasileidome Jurbarko link. Kad neišvyktų kokie nesusipratimai prie sienos, išvažiavome vėlai vakare. Vengėme vokiečių, pasienio policijos viršininkų ir kai kurių vietinių skundikų. Tačiau viskas baigėsi laimingai. Patikrinę dokumentus, pasieniečiai pakėlė kartį ir sunkvežimiais išriedėjo iš Reicho teritorijos. O Lietuvos sie-

nos užkarda jau seniai buvo pakelta. Prie jos laukė mano tėvas su savo draugais. Visi džiaugsmingai šokome iš sunkvežimio ir su ašaromis akyse puolėme vienas kitam į glėbį. Apsikabinę bučiavomės su pažįstamais ir nepažįstamais žmonėmis. Ir jautėme, koks didelis svoris nusirito nuo mūsų pečių.

Spaudai parengė
Danutė Petrauskaitė

Pianistas Andrius Žlabys.

Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenantis lietuvių pianistas Andrius Žlabys vasario 5 d. koncertavo Cleveland, OH., menų muziejuje. Čia pradėtas koncertų ciklas „Fortepijono deimantai: penki didieji pianistai, trys muzikos amžiai“.

Cleveland menų muziejus pranešė, jog ši ciklą turėjo pradėti garsus turkų pianistas Fazil Say, tačiau jis laiku negavo JAV vizos ir paskutinę minutę atšaukė savo recitalį. Tuomet pradėti koncertų ciklą buvo pakviestas Amerikoje išgarsėjęs lietuvių pianistas.

25 metų A. Žlabys skambinti pianinu pradėjo mokytojos Laimutės Jaknūnienės klaseje, jis tapo keleto tarptautinių konkursų laureatu. Baigęs gimnaziją, metus studijavo fortepijoną Interlochen menų akademijoje, o 1994 m. išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas studijuoti fortepijoną ir kompoziciją Curtis muzikos institute garsaus amerikiečių

pianisto Seymour Lipkin klaseje. Nuo 2000 m. A. Žlabys tęsė magistro studijas Cleveland muzikos institute.

Talentingas lietuvių pianistas nemažai koncertuoja garsiose JAV koncertų salėse, tarp jų ir New York „Carnegie Hall“, rengia Johann Sebastian Bach, Liudvik van Beethoven, Johann Brams, ir kitų kompozitorių opusų recitalius, yra puikus J. S. Bach „Gerai temperuoto klavyro“ interpretuotojas. A. Žlabys daug koncertuoja solo Europoje, Šiaurės Amerikoje. Keletas jaunų užsienio kompozitorių yra specialiai A. Žlabiui dedikavę savo kūrinių, kuriuos 2001 m. pianistas atliko Vilniaus festivalyje.

Gerų atsiliepimų apie A. Žlabio muzikavimą pasirodė didžiojoje Amerikos spaudoje; „Chicago Tribune“ jis buvo pavadintas vienu talentingiausių klaviatūros menininkų, o laikraščio „The Philadelphia Inquirer“ apžvalgininkas negailėjo pagyrų jo interpretuotam J. S. Bach „Gerai temperuotam klavyriui“.

(Elta)

Ruošiama paroda

Žemaičių dailės muziejuje (Plungė, Lietuva) 2003 m. birželio 28 — gruodžio 31 d. rengiama 4-oji Pasaulio žemaičių profesionalaus meno paroda. Parodoje kviečiami dalyvauti žemaitijos regione, Lietuvoje, bei pasaulio šalyse gyvenantys ir kuriantys menininkai žemaičiai.

Kūrėjai gali pateikti visų žanrų vaizduojamosios ir taisyklos dailės kūrinius, instaliacijas, fotografijas. Del smulkesnės informacijos

ir parodos dalyvio informacinės kvietimo-anketos kreiptis:

Žemaičių dailės muziejus: Parko g. 1, LT-5640 Plungė, Tel. 8-448-52492, 47643, 8-686-58531 (mob.) E-paštas: zdm@plunge.omnitel.net, zdm@plunge.omnitel.net, **„Oginskių dvaro bičiulių“ klubas:** Laisvės al. 19, LT-5640 Plungė Tel.: 8-448-72372, 72375, 50754, 8-682-09067 (mob.) E-paštas: zemsaul@mail.lt, virgal@plunge.rvb.lt